

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

УДК [343.81:343.851](477)

Ірина Станіславівна Яковець,
доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник
*(Науково-дослідний інститут вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України, Харків)*

ДИНАМІЧНА БЕЗПЕКА В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ЯК ОСНОВА ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проаналізовано основні тенденції у розумінні та практичному впровадженні динамічної безпеки в установах виконання покарань. Наводяться головні визначення поняття «динамічна безпеки», а також окреслюються найважливіші його складові. Наголошується, що режимна безпека заснована «на замках і ключах», але її слід доповнювати й безпекою, що базується на всеохоплюючому знанні персоналом своїх засуджених і їх можливої поведінки. Належним чином підготовлений співробітник помітить ознаки нариваючого конфлікту і застосує компетентні/відповідні заходи із запобігання загостренню конфліктних ситуацій, порушенням безпеки, режиму та порядку.

Ключові слова: позбавлення волі, виконання покарання, динамічна безпека, статична безпека, установа виконання покарань, засуджені, персонал установ виконання покарань.

© Яковець, І. С., 2015

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 102 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання (режим у виправних і виховних колоніях) повинен забезпечувати, поміж іншим, і безпеку засуджених та персоналу. Це цілком природно, оскільки будь-яка суспільна діяльність, зокрема й кримінально-виконавча, пов'язана з ризиками різноманітного характеру, що створюють загрозу для життя та здоров'я осіб, які долучені до процесу реалізації певних програм, виконання завдань, здійснення статутних повноважень тощо [1]. Отже, забезпечення безпеки в місцях позбавлення волі є однією з основних режимних вимог.

У науці і практиці доволі поширеною є думка, що безпека в колоніях напряму залежить від небезпечності категорій засуджених, які перебувають в установі [2], а чи не єдиним ефективним засобом впливу на оперативну обстановку в колоніях визнається: 1) застосування до засуджених максимально широкого спектра каральних заходів, 2) можливість їх притягнення до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації установи [3], а також 3) проведення оперативно-розшукової роботи (ст. 104 КВК України). Саме тому головні зусилля Державної пенітенціарної служби України (далі - ДПтСУ) на шляху забезпечення безпеки спрямовуються на модернізацію інженерно-технічних засобів охорони, створення сучасних охоронних, інформаційних та телекомунікаційних систем в органах і установах виконання покарань, що, у свою чергу, виступає другим пріоритетом роботи цієї служби [4; 5].

Стосовно визнаної у всьому світі динамічної безпеки додамо, що вона згадується лише при аналізі міжнародних норм і стандартів або впровадженні проєктів, які реалізуються за підтримки європейських інституцій, без забезпечення її практичного впровадження [6]. І хоча у 2012 р. ДПтСУ наголошувала, що питання впровадження «притаманного лише пенітенціарній службі та визнаного у світі підходу в управлінні в'язницею, заснованого на дотриманні прав людини, який має назву «динамічна безпека», залишається не до кінця вирішеним» (курсив автора) [7]. Можемо стверджувати, що воно взагалі і не починало розв'язуватися, тобто, проголошуючи невідворотній курс на імплементацію міжнародних норм і стандартів у сфері поведінки з засудженими, ДПтСУ фактично нехтує положеннями п. 18 Рекомендації Rec (2003) 23 Комітету міністрів Ради Європи щодо організації пенітенціарними адміністраціями відбуття ув'язненими довічного та інших тривалих строків ув'язнення [8], в якій чітко визначено, що технічні засоби не можуть бути заміною динамічного методу безпеки. Пункт (18.b) рекомендує, щоб там, де використовуються технічні пристрої, такі як сигнала-

ли тривоги і відео-спостереження, вони завжди повинні бути доповненням динамічних методів безпеки. В Україні ж, навпаки, відносини між персоналом і засудженими є другорядними порівняно з прагненнями удосконалити технічні системи охорони і нагляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти забезпечення безпеки в установах виконання покарань вивчалися такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як Ю. М. Антонян, М. С. Гринберг, А. І. Зубков, Т. А. Денисова, О. Г. Колб, К. В. Мазняк, Р. Г. Миронов, М. І. Пермяков, С. В. Познишев, А. Х. Степанюк, Б. С. Утевський та ін. Натомість спеціально та відокремлено питання динамічної безпеки в установах виконання покарань у монографічних та дисертаційних дослідженнях не розглядалися. Усім наведеним і обґрунтовується потреба більш детального вивчення змісту безпеки цього типу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є загальна характеристика існуючих підходів до визначення поняття «динамічна безпека в установах виконання покарань», окреслення її основних ознак і розгляд можливості запозичення до національної системи виконання кримінальних покарань прогресивного зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Термін «динамічна безпека» (dynamic security) був введений в обіг (як наслідок масових безладів 70-х – 80-х років у в'язницях Великої Британії) у 1985 р. Яном Дунбаром, колишнім директором тюремної адміністрації Великої Британії, який став відомим завдяки впровадженню прогресивних ідей в роботу підпорядкованої йому служби. З його точки зору, динамічна безпека – це ситуації, коли «відносини і індивідуалізм поєднуються в запланованій (і корисній) діяльності, коли в установі як максимального, так і мінімального рівня безпеки результат складається в гнучкому і кращому порядку у в'язниці». Підкреслювалося, що основна увага має бути приділена ставленню до співробітників і засуджених як до індивідів, формуванню справедливих і ввічливих відносин «персонал – засуджений» [9].

Підсумовуючи наведене, можемо сказати, що динамічна безпека в установах виконання покарань – спосіб організації процесу виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі, який базується на розвитку позитивних відносин із засудженими, їх зайнятості, встановленні довірливих відносин із ними та ефективної комунікації, що призводить до обізнаності персоналу з процесами, які відбуваються у місці тримання засуджених. Концепція динамічної безпеки – це позитивні відносини, зв'язки та взаємодія між персоналом і засудженими, професіоналізм у зборі відповідної інформації, розуміння та поліпшення соціального клімату у виправній установі, твердість та чесність, сприйняття особистої ситуації засудженого, спілкування, позитивні відносини та обмін інформацією.

У цьому контексті вважаємо за доцільне додати, що В. Тейс визначив динамічну безпеку через конструктивні відносини «персонал – засуджений» та оцінку ризику з боку засудженого. Зокрема, науковець наголошує: «Коли ми говоримо про пенітенціарні установи, то ведемо мову про режим, охорону і питання безпеки. Проте через призму прав людини, що декларуються Радою Європи, я зробив висновок, що динамічна безпека – це належні стосунки між персоналом і засудженими, тобто повинна бути довіра засуджених до персоналу. Усе це дозволяє забезпечувати динамічну безпеку для того, щоб виключати наявність факторів і ризиків небезпеки вчинення нових правопорушень засудженими. Зокрема, Європейські пенітенціарні правила декларують, що, крім технічних засобів безпеки, треба проводити оцінку ризиків вчинення порушень із боку засуджених. Засуджений повинен мати можливість у будь-який час поговорити із персоналом. В установах мають працювати багатoproфільні команди. Повинен зберігатися спокій у спілкуванні із засудженим. У такій атмосфері, якщо деякі одиночні засуджені й проявляють агресію, то більшість засуджених все ж таки перейде на бік персоналу».

За В. Тейсом, має бути три збалансовані напрями забезпечення динамічної безпеки. По-перше, сприятливе середовище, щоб розвивалася динамічна безпека. По-друге, професійні працівники, і, по-третє, правильна оцінка рівня забезпеченості безпеки і здійснення менеджменту ризиків, що можуть нести небезпеку з боку засуджених. «Повертаючись до благополучної обстановки, можна сказати, що в цих умовах краще працює персонал, а стосовно засуджених, то треба створювати умови, щоб засуджені жили, а не виживали. Це означає, щоб засуджені мали можливість розвивати своє життя та бути особистістю. Наприклад, у випадку засуджених до довічного ув'язнення, то така категорія засуджених повинні мати перспективу. Повертаючись до другого питання, то повинна бути достатня кількість персоналу професійного рівня, належна професійна підготовка, корпоративний дух, розвинена політика безпеки установи, що доведена до кожного – до працівника і до засудженого. Усе це дозволяє розвивати не лише знання, а й, отримуючи позитивні практичні результати, набувати позитивного досвіду. І повертаючись до третього питання, персонал для управління динамічною безпекою повинен постійно розмовляти із засудженими і чути їх» [10].

Динамічна безпека передбачає налагодження персоналом місця позбавлення волі позитивних стосунків із засудженими, оскільки ознайомленість із засудженими та належна робота з ними дає можливість персоналу передбачити та краще підготуватися до ефективного реагування на будь-які інциденти, що можуть становити загрозу безпеці в'язниці, персоналу та засуджених.

Ключовим моментом тут є особистість працівника. Засуджені будуть значно менше порушувати дисципліну, якщо вони визнають офіцера справедливим, розумним та добре обізнаним, а його вимоги – суто законними. Службовці повинні підтримувати свій авторитет, працювати над своїм освітнім рівнем, суворо слідувати приписам закону та дотримуватися дистанції у стосунках з утримуваними особами. Якщо контакт між засудженим та офіцером стане надто близьким, працівник стає вразливим і може допустити порушення закону на прохання засудженого, а самі стосунки набувають характеру неприйнятних. Персонал має бути дружнім до засуджених, але не другом засуджених.

Як справедливо зазначає у зв'язку з цим Т. А. Денисова, необхідно забезпечити практичну реалізацію імперативної вимоги про наявність у кожного працівника ДПтСУ практичного досвіду, людяності й чесності, справедливості й довіри, щоб вони були спроможними, навіть у сучасних складних умовах, забезпечити надійний захист держави, суспільства й людини від негативних проявів пенітенціарної (тюремної) субкультури засуджених у місцях позбавлення волі, сприяли зупиненню подальшої криміналізації окремих соціальних груп і прошарків українського суспільства [11, с. 202–203].

Коли ж стосунки є добре збалансованими, тобто працівники можуть отримати інформацію від засуджених, яка підкаже, що має статися в місці позбавлення волі, тим самим доводиться, що ефективна динамічна безпека є найбільш цінною та ненав'язливою формою контролю за поведінкою утримуваних в установі осіб. Режимна безпека заснована «на замках і ключах», але її слід доповнювати й безпекою, що базується на всеохоплюючому знанні персоналом своїх засуджених і їх можливої поведінки. Персонал, навчання якого ґрунтується на понятті динамічної безпеки, повинен чітко усвідомити, що запобігання безладдям, у тому числі масовим безчинствам і бунтам, – це завжди краще, чим боротьба з безпорядками, які уже виникли. Належним чином підготовлений співробітник помітить ознаки назріваючого конфлікту і прийме компетентні рішення по запобіганню загостренню конфліктних ситуацій, порушень безпеки, режиму та порядку.

Основою запровадження динамічної безпеки є зміна у ході в'язничної реформи моделі ставлення керівництва і персоналу тюрем до своїх обов'язків, а суть цієї моделі має полягати в таких ключових позиціях: 1) пенітенціарні системи перестають бути статистичними ієрархічними організаціями, а стають динамічними інститутами, які постійно змінюються і розвиваються; 2) до співробітників всіх рівнів висувається вимога бути направляючою і рушійною силою таких змін, що мають охопити всю організаційну структуру тюрми і пенітенціарної

системи; 3) старша ланка керівництва повинна навчитися довіряти молодшому персоналу, який має бажання прийняти на себе відповідальність за власні дії і там, де це доцільно, використовувати ініціативу.

Динамічна безпека зводиться до стосунків між персоналом і засудженими, тоді як статична безпека – це виключно фізична інфраструктура та обладнання місця позбавлення волі. Для створення безпечної та гуманної атмосфери у виправних колоніях мають значення обидва типи безпеки. Без мінімальної інфраструктури безпеки працівники колонії обмежені в їх здатності контролювати і керувати засудженими, особливо там, де має місце значна скупченість утримуваних осіб та їх переліміт. Натомість можливості інфраструктури безпеки обмежені в тих установах, де кадровий потенціал та їх компетенції є неадекватними, порушуються права людини та нехтується закон.

Як вірно зазначають у зв'язку з цим правозахисники, обрання шляху статичної безпеки, який повністю протилежний динамічному, і полягає в максимальному контролі, відеоспостереженні та інших способах механічного контролю за поведінкою замість розвитку позитивних стосунків між співробітниками пенітенціарних установ та особами, що у них утримуються, є і все більше буде ставати однією із головних проблем майбутньої діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України). Ця проблема може бути вирішена тільки шляхом впровадження нової політики, спрямованої на зближення персоналу та в'язнів у повсякденному житті, та розвитку позитивних стосунків між ними настільки, наскільки це можливо. Обов'язковим першим кроком для цього має стати демілітаризація ДКВС України та переведення її до розряду цивільної служби, яка не матиме спеціальних військових знань [12, с. 20–21].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як свідчить практика діяльності установ виконання покарань в інших країнах, налагодження саме динамічної безпеки виступає гарантією нормалізації обстановки в місцях позбавлення волі, при цьому її запровадження не вимагає значних матеріальних витрат. З урахуванням складної економічної ситуації в Україні, а також відсутності можливості швидкого приведення умов тримання засудженими у відповідність до міжнародних стандартів саме динамічна безпека й може виступити тією основою, на якій будуватиметься подальше реформування процесу виконання кримінальних покарань.

Список використаних джерел

1. Колб О. Г. Віктимологічний аспект злочинів, що вчиняє персонал виправних колоній / О. Г. Колб. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/VAUMVS/2011_1/kolb.htm.
2. Гриценко В. Г. Організаційно-правові чинники в спільній діяльності правоохоронних органів, що впливають на виникнення надзвичайних ситуацій в місцях позбавлення волі / В. Г. Гриценко. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/2221/%C3#chapter>.
3. Відкритий лист Голови ГО «Союз захисту прав співробітників пенітенціарної системи «Щит», ветерана пенітенціарної служби Тимура Одерій до народних депутатів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=189146468086497&id=100009734359141&fref=fn.
4. Пропозиції щодо Пріоритетів діяльності на 2015 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kvs.gov.ua/Dost_public/Propozicii_2015.pdf.
5. Пріоритети діяльності ДПтС України на 2014 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kvs.gov.ua/Dost_public/Prioritetu_2014.pdf.
6. Пенітенціарна реформа в Україні: від карального до реабілітаційного підходу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/penitenciarna_reforma_v_ukrajini_vid_karalnogo_do_reabilitacijnogo_pidhodu.html.
7. Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/40797>.
8. Рекомендація № Rec (2003) 23 Комітета міністрів Совета Европы государствам-членам «Об осуществлении исполнения наказания в виде пожизненного заключения и других длительных сроков заключения администрациями мест лишения свободы». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_848.
9. Dynamic Security: The Democratic Therapeutic Community in Prison/ Edited by Michael Parker. – London: Jessica Kingsley Publishers, 2006. – P. 233–234.
10. Стенографічний звіт про результати службового відрядження делегації Державної пенітенціарної служби України до Французької Республіки (м. Страсбург) для участі у багатосторонній робочій зустрічі щодо обговорення питань боротьби з неналежним поведінням в тюрмах, що відбулася 23–24 квітня 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/>

control/main/uk/publish/printable_article/776746;jsessionid=6AF84024AA10477BF37C517601962676.

11. Денисова Т. А. Покарання : кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз : монографія / Т. А. Денисова. – Запоріжжя : КПУ, 2007. – 288 с.
12. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України / К. А. Автухов, А. П. Гель, М. В. Романов, В. О. Човган, І. С. Яковець; за заг. ред. М. В. Романова. – Харків : ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – 480 с.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2015.

Ірина Станиславовна Яковець,

*доктор юридических наук, старший научный сотрудник
(Научно-исследовательский институт изучения проблем
преступности имени академика В. В. Сташиса Национальной
академии правовых наук Украины, Харьков, Украина)*

ДИНАМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ КАК ОСНОВА ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Проанализированы основные тенденции в понимании и практическом внедрении динамической безопасности в учреждениях исполнения наказаний. Приведены основные определения понятия «динамическая безопасность», а также определены главные его составляющие. Отмечается, что режимная безопасность основана «на замках и ключах», но ее следует дополнять и безопасностью, основанной на всеобъемлющем знании персоналом своих осужденных и их возможного поведения. Должным образом подготовленный сотрудник заметит признаки назревающего конфликта и примет компетентные решения по предотвращению обострения конфликтных ситуаций, нарушений безопасности, режима и порядка.

Ключевые слова: *лишение свободы, исполнения наказания, динамическая безопасность, статическая безопасность, учреждение исполнения наказаний, осужденные, персонал учреждений исполнения наказаний.*

Iryna S. Iakovets,

*Doctor of Law, senior scientific employee
(Scientific and Research Institute of Studying Crime Problems named
after academician V. V. Stashys of the National Law Academy of
Ukraine, Kharkiv, Ukraine)*

DYNAMIC SECURITY IN PRISONS AS THE BASIS FOR CRIME PREVENTION

Problem's setting. *According to the Art. 102 of the Penal Code of Ukraine (hereinafter – the Code of Ukraine) set by the law and other legal acts procedure*

of serving the sentence (regime within penal and correctional facilities) should provide, among others, safety of prisoners and the staff. This is quite natural, since any public activity, including the penal is associated with the risks of different nature that create a threat to life and health of persons involved in the implementation of specific programs, tasks, statutory powers, etc. Therefore, security guaranteeing in prisons is one of the basic regime requirements.

Analysis of recent studies and publications. *Certain aspects of security guaranteeing in penal institutions were studied by such domestic and foreign scholars as Yu. M. Antonian, M. S. Hrinberh, A. I. Zubkov, T. A. Denisova, O. H. Kolb, K. V. Mazniak, R. H. Mironov, M. I. Permiakov, S. V. Poznyshv, A. Kh. Stepaniuk, B. S. Utievskiy and others. However, separately and specifically the issues of dynamic security within penal institutions were not considered in monographs and dissertations. Everything this grounds the need for more detailed study of the content of safety of this type.*

The objective of the article. *The article's objective is a general characteristics of existing approaches to determining the concept of "dynamic security within penal institutions"; outlining its main features and possibilities of adoption of progressive foreign experience into national penitentiary system.*

The main part. *The term dynamic security was implemented (as a result of riots of 70–80s in prison of the UK) in 1985 by Ian Dunbar, a former director of Britain's prison administration, who became famous due to the implementation of progressive ideas into the work of subordinate service. In his point of view, dynamic security is a situation, where "relations and individualism are combined in the planned (and useful) activity, when the result consists of flexible and better order in the prison in the institution of both maximum and minimum level of security". It was emphasized that the focus should be aimed at the attitude to the staff and prisoners as to individuals, to just and respectful relations "staff-convict".*

Therefore, dynamic security within penal institutions is a way of organizing the process of execution of criminal sentence in the form of imprisonment that is based on the development of positive relations with prisoners, their employment, establishing trusting relations with them and effective communication, which leads to the awareness of personnel with the processes that take place in a prison. The conception of dynamic security – is positive relations, communication and interaction between the staff and prisoners, professionalism in gathering relevant information, understanding and improving the social climate in a penal institution, firmness and integrity, perception of personal situation of a convicted person, communication, positive relations and exchange of information.

Dynamic security means establishing positive relations with prisoners by the staff of penal institutions as soon as familiarization with the prisoners

and proper work with them enables the staff to predict and better prepare for effective response to any incidents that may pose a threat to prison, staff and prisoners.

Conclusions. According to the practice of penal institutions in other countries, adjusting the dynamic security is a guarantee of normalization of the situation in prisons, when its implementation does not require considerable investments. Taking into account difficult economic situation in Ukraine and the lack of opportunities for rapid harmonization of convicts' holding conditions in accordance with international standards, it is the dynamic security can be the foundation, on which further reform process of execution of criminal penalties will be based.

Key words: imprisonment, execution of punishment, dynamic security, static security, institution of corrections, prisoners, staff of institutions of corrections.

